folklor/edebiyat, cilt:19, sayı:73, 2013/1

SİİRT EFSANE VE HALK İNANIŞLARINDA YILAN MİTİ

Rezan Karakaş*

GİRİŞ

Avcılık, hayvancılık ve tarımla uğraşan toplumların yaşamları; dağ, bayır, tarla ve bahçe gibi mekânlarda yani doğayla iç içe geçer. Doğa; bir yönüyle insanlara barınma, beslenme ve korunma gibi olanaklar sunarken bir taraftan da vahşi ve/veya zehirli hayvanlarla dolu olması nedeniyle, çeşitli tehlikeler yaratır. İşte bu tehlikeli yaratıklardan biri de yılandır. Dünya mitolojileri; tanrılar, yılan tanrılar ve yılanlar arasındaki esrarengiz anlatılarla doludur. Türk, Mısır, Yunan, Hint, Mezopotamya, Hitit, Roma, Japon mitolojilerine baktığımızda yılanın birçok mitik anlatıda iki farklı şekilde tasavvur edildiği görülür. Yılan ya "kutsal" bir varlıktır ya da kutsala karşı "şeytanî" bir varlıktır.

Sedat Veyis Örnek, deri değiştirmesinden dolayı ölmezlik düşüncesini sembolleyen yılanın mitolojide, ibadette, büyücülükte ve sanatta oynadığı rolün evrensel olduğunu; özellikle Afrika'da korku ve saygıyla karışık, gelişmiş bir yılan kültü görüldüğünü; Orta Amerika'nın eski kültürlerinde yılanın çoğu zaman yüce varlıklarla aynı tutulduğunu, Amerika yerlilerinin yeraltı kudretlerini yılan biçiminde tasarladıklarını; yılanın ölümsüzlüğü, gücü ve dünyanın

* Yrd. Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Bölümü.

yaratılışını sembolleyen bir motif olarak da ilkellerin sanatında çok sık yer aldığını söyler (Örnek 1971: 97).

"Sümerlerden Hititlere, Anadolu'dan Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bir zaman ve alanda *İlluyanka (İlluviyanka da denir)* adlı dev bir yılanın çeşitli öyküleri anlatılmıştır. Bu yılan kimi yerde tanrılarla, kimi yerde de kartallarla savaşmıştır. Antik çağın Orfik dininde evrenin oluşması, *Kybele'yle Oriyon* adlı yılanların sevişme sarsıntılarıyla açıklanır. Attikalıların ilk kralları *Kekrops,* ikinci kralları *Erekhteus* birer yılandır. Sümerlerin yaratılış efsanelerinde gökyüzü ve yeryüzü tanrılarını yaratan *Lakmu'la Lakamu,* erkek ve dişi birer yılandır. Mısır efsanelerinde gökyüzünde yaşayan yılan *Apofi,* her gün güneşi doğudan batıya taşıyan tanrı Ra'nın peşinde dolaşır, bir gün onu sokup öldürür. İskandinav tanrısı *Votan,* ikide bir yılan kılığına girer. Slav efsanelerinin ünlü kahramanı *Vseslaviç,* bir yılanın oğludur (Hançerlioğlu 2010: 561).

Anadolu, İran, Hindistan ve Mezopotamya'yı kapsayan çok geniş bir coğrafyada inanılan Mithra adlı tanrı, aslan başlı bir yılan olup ateşi simgelemektedir. Mitra dininde yılan; hayat bitkisini, hayat ağacını ve iyilik yapıp hastaları iyileştirmesini bilen ilahı simgelemektedir (Armutak 2004: 2).

Tıp Tanrısı Aesculap, elinde tuttuğu ve üzerine yılan sarılı bir asa ile betimlenir. Bu tabloda yılan; hayatın gücünü, insanları besleyip iyileştiren, bitki ve ağaçları yetiştiren toprağı, yeraltını ve yeryüzünü ve sık sık deri değiştirmesi nedeniyle gençliği, dinçliği ve yaşama gücünü simgeler. Bu nedenlerden ötürü bir süre sonra yılan, hekimliklerin sembolü haline gelir (Armutak 2004: 3).

Hititlerde büyük yılan "Aşertu" kutsal bir canlı ve ulusal bir tanrıdır ve "İlluyanka (İlluviyankaş) ise büyük mitolojik bir yılandır. Bu yılan kimi yerlerde tanrılarla kimi yerlerde de kartallarla savaşır. Bu dev yılana karşı savaşan bir tanrıça, tanrılara törenler tertipler ve fıçılar dolusu içkiler hazırlatır. Daha sonra İlluyanka'yı ve çocuklarını da törene davet eder. Dev yılan, çocuklarıyla beraber gelip yer, içer ve iyice şişer. Yılan, çocuklarıyla beraber yuvasına dönmek üzere giderse de yaşadıkları yere artık sığamadıklarından tanrıça ve diğer tanrılar, onları iplerle bağlayarak yok ederler. Yine, Hitit ülkesinin koruyucu tanrısı Sandu, azgın bir düşman olarak betimlenen bir yılanlı devi bir topuzla öldürür (Armutak: 2004: 3).

Vietnam mitolojisinde yer alan bir efsanede "su yılanı" ile insanoğlu arasındaki bir macera anlatılır: "Çocuğu olmayan yaşlı bir çift, iki yumurta bulur, bunlardan iki yılan çıkar. Bunları kendi çocuklarıymış gibi büyütürler. Ancak yılanlar büyüyünce suda yaşamak için dönerler. Yılanların babası, bu yaşlı çifti ödüllendirmek için istedikleri kadar gümüşü mucizevi biçimde verir. Bu iki yılan, iki köyün iyilikçi cinleri olmuştur" (Bonnefoy 1981: 629).

Mamre ağacının altında oturan İbrahim'in yanına ölüm, güzel bir koku ile gelir. Ölüm, haksever insanların karşısına bir taçla geldiğini ancak günahkârların karşısına büyük bir çirkinlikle geldiğini söyler. İbrahim ölüme "çirkinliğini göster" deyince ölüm, biri yılan yüzü taşıyan, diğeri kılıca benzeyen iki baş göstererek çirkinliğini açık eder (Campbell 2010: 388).

Batı Afrika'nın geleneksel toplumlarında ata, yılan biçiminde dirilir, Hint mitolojisinde yılan biçimine giren tanrıdan söz edilir. Hint Tufan mitinde yılan Ananta, geminin palamarını

oluşturur (Bonnefoy 1981: 730, 735, 737, 773). Hint tanrısı Şiva'nın bilezikleri, kollukları, halhalları ve Brahman ipi canlı yılanlardan oluşur (Campbell 2010: 147). Mısır mitolojisinde aslan, köpek ve kurt başlı bir tanrı yılan bulunur (Bonnefoy 1981: 773).

Bazı mitolojilerde ise yılanın kötülük sembolü olduğu görülür. Pers mitolojisinde omuzlarında yılan taşıyan Dahhak, kötülük simgesidir. Babillerin Gılgamış destanında Gılgamış'ın elde ettiği ölümsüzlük otunu yiyen bir yılandır. Yahudi mitolojisinde Havva'ya yasak meyveyi yediren yarı insan yarı yılan olarak tasavvur edilen Lilith adlı bir kadın vardır.

Sümer metinlerinde bazen kartal olarak da algılanan bir kuş ve yılanla ilgili hikâyeler yer almaktadır. Bu hikâyelerden biri şöyledir: Aşk tanrıçası İnana, tanrılar bahçesinde dalsız budaksız bir ağaç yetiştirmiştir. Ağacın tepesinde Imdugut kuşu, ortasında Lilit isimli bir cin ve köküne de bir yılan yuva yapmıştır. Bu yüzden ağacın tahtasından yapmak istediğini yaptırmak için ağacı kesemez. Gılgamış imdadına yetişerek onları kaçırır ve ağacı keserek tanrıçaya verir. İkinci hikâyede yine yılan kötülük simgesi bir varlık olarak ancak ikinci derecede önemli bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Kral Etana'nın çocuğu yoktur. Çocuk yaptıran bitki gökte imiş; ama göğe çıkma imkânı yok. O bir gün bir çukura düşmüş kartal yavrularını bir yılanın yemesinden kurtarır. Buna çok sevinen kuş, karşılık olarak kralın otu alabilmesi için kanatlarının üzerine bindirerek göğe çıkarmaya başlar. http://www.turuz.info/Dil/0184Sumerle%20turklermuezziz%20ilmiye%20chigh%20(51d)(2.212KB).pdf. (Erişim tarihi: 29.05.2012).

Yılan, Türk Şamanizminde yeraltı ilahı Erlik'le ilgili bir simgedir. Onun genellikle karayılan olarak anılmasının sebeplerinden biri yine Erlik'le ilgilidir; çünkü Türk mitolojisinde ak ya da gök renk, Gök Tanrı'yı, kara renk ise yeri ve yeraltı tanrısı Erlik'i temsil eder. Erlik, bazı şaman dualarında karayılandan bir kamçıya sahip olarak tanıtılmaktadır (Çoruhlu 2006: 163).

Bir Altay mitine göre kötülüğün sembolü olan Erlik, kendine yeni bir dünya oluşturup onu insanlarla doldurmak ister. Ancak Erlik, her defasında çekici örse vurduğunda çekicinin altından yılan, ayı, yer eşen gibi yaratıklar çıkar (Bayat 2007: 141). Altaylarda Erlik, kırbaç yerine elinde yılan tutar halde betimlenirdi. Bazı inanışlara göre Erlik'in vücudu baştanbaşa yılanlarla sarılıdır (Beydili 2005: 616).

Bir Altay yaradılış efsanesinde yer alan yılan, Erlik'in sözüne aldanan bir hayvandır; çünkü yılan ve köpek yenilmesi yasaklanan dört daldaki meyveleri korumakla görevlidir. Erlik, ilk insanlar olan Törüngey ve Eje'yi yasak meyveyi yemeleri için kandırmaya çalışırken, yılan ağaca çıkarak elmayı ısırır ve ısırmak istemediği halde Törüngey'in ağzına sürer. O anda her ikisinin de tüyleri dökülür. Yaratıcı Ülgen, bu işin sorumlusunun kim olduğunu sorduğu zaman; yılan, köpek, Törüngey ve Eje, suçu birbirine atarlar. Bu nedenle hepsini cezalandıran Ülgen, yılana: "Şimdi sen Körmös (Şeytan) oldun: kişiler sana düşman olsun, vursun, öldürsün," der. Sonunda Törüngey ve Eje dünyada, Şeytan da yeraltında yaşamaya mahkûm edilir (Çoruhlu 2006: 164).

Yukarıdaki efsane, insanoğlu ile yılan arasında var olan düşmanlığın kökenini açıklamaktadır. Erlik ile ilgili anlatılan efsanelerin tamamında, yılanın kötülük simgesi bir varlık olduğuna işaret edilmektedir.

Osmanlı kaynaklarında "evren", çoğu zaman büyük yılan olarak tanımlanır. Uzun yüzyıllar, dış kültür tesirlerinden uzak kalmış olan Altaylar ile Kuzey Türkleri, Çin ejderhası yerine, kendilerinin efsanevi büyük yılanlarını koymuşlardır. Ancak arkeolojik buluntularda da görüldüğü gibi bu yılan veya evren, "kulaklı yılan"dır. Ejderhanın insan veya kız donuna girmesi, Türk dünyasındaki bütün Türk masallarının müşterek bir motifidir. Hacı Bektaş, kapısını kapatarak içeride evren donuna girmiştir. Aygır Gölleri, özellikle Tanrı dağlarının çevrelerinde çokça bulunur ve en iyi atların, bu gölde ejder ile atların birleşmesinden oluştuğuna inanılır (Ögel 2002: 568, 569). Bir Çuvaş mitine göre dört köşeli olan yeri, birkaç başlı bir yılan tutmaktadır (Çağlar 2008: 159).

Şamanist olan Türk boyları arasında da yılanın önemli bir yeri vardır. Yılan, Şaman'a yardım eden koruyucu hayvan ruhlarından birisidir. Şaman'ın gökyüzündeki ve yeraltındaki seyahatlerinde ona yardımcı olur. Altay Şamanlarının gökyüzüne ve yeraltına seyahat ettikleri zaman giydikleri kaftanın üzerinde yılan resimleri vardır. Bunlar; üç başlı ve büyük ağızlı yılanlardır (Seyyidoğlu 1998: 87). Şaman davulunda bulunan yılan resimleri de şamanın yeraltı dünyasıyla olan irtibatını sağlamak mevzusunda ona yardımcı olmaktadır.

Uygurların kuş efsanesinde ağacın altında uyuyan bir kişinin zehirli bir yılan tarafından sokulmasını engelleyen bir kuştan söz edilir (Ögel 2003: 86). Bu kuş, kutsal bir varlık olarak kabul edilirken yılan ise insanoğluna zarar veren kötülük simgesi bir varlık olarak ortaya çıkmaktadır.

Orta Asya inanışlarına göre Hayat Ağacı'nın altında bekçi bir yılan bulunur. Buryatlar, bu yılana "acırga", yani ejderha derler. Anadolu masallarında kuş yavrularını yiyen bir hayvan olarak yer alan yılan, masal kahramanı tarafından öldürülür (Ögel 2003: 541).

Kırgızlar, beyaz yılanı evlerinin iyeleri olarak görür, ona hiç zarar vermezler. Tam tersine ileride bir iyilik olacağının işareti olarak kabul ederler. Onun önüne süt dökerek evden çıkarlarmış. Bunu bilmeyen biri, yılanı öldürürse hemen evine gidip yedi tane ekmek pişirerek yılanı öldürdüğü yere doğru gitmekte olanlara ikram ederlermiş. Ekmek yenildikten sonra yılandan özür dileyip affetmesini beklerlermiş (Karadavut 2010: 77). Turna'nın ilkbaharda yılan getirmesi, bolluk; yılan getirmesi ise felaket olarak yorumlanır (Elçin 1997: 66).

Yılan, halk kültüründe çeşitli anlatılarda karşımıza çıkmaktadır. Masal, efsane ya da halk hikâyelerinde yılanın çeşitli vasıflarıyla anlatının önemli bir kişisi olduğu görülür.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde yılan, zehirli olma fonksiyonuyla ortaya çıkar. Dirse Han oğlu Boğaç Han boyunda oğlunu yaralı bir şekilde bir dağ yamacında bulan anne, *"Saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkup şişer"* (Ergin 2007: 87). sözleriyle yaşadığı hüznü anlatır. Kazan Big oğlu Uruz Begin tutsak olduğu boyda da oğlu Uruz'u babasının yanında göremeyen Burla Hatun, duygularını yine aynı dizelerle anlatır. Duha Koca Oğlu Delü Dumrul boyunda canını eşi Delü Dumrul için feda etmeye hazır olan kadın:

"Senden sonra bir yigidi

Sevüp varsam bile yatsam

Ala yılan olup meni soksun" (Ergin 1997: 183). sözleriyle kendi kendisine beddua eder. Kanlı Koca oğlu Kan Turalı boyunda düşman toprakları, "*Ala yılan sökemez anun ormanı olur"* (Ergin 1997: 186, 187). şeklinde tasvir edilir. Salur Kazan'ın tutsak olup oğlu Uruz

çıkardığı boyda Kazan, bir zamanlar savaştığı yedi başlı ejderhayı alelade bir yılan olarak görür.

Dede Korkut hikâyelerinden alıntıladığımız yukarıdaki örneklerin tamamında yılanın zehirleyici olma özelliği ve insanlarla olan düşmanlığı söz konusu edilmiştir.

Bazı Kırgız masallarında öldürülerek malları elinden alınan yılanlar, zaman zaman sihirli ve kutsal varlıklar olarak kabul edilmiştir. Kırgızlar ve diğer Türk halkları çocuklara nazar değmesin diye onların kıyafetlerine yılanbaşı dikmişlerdir (Karadavut 2010: 77).

Altın yüzük masalında, pazardan alınan yılan yavrusu, niçin bu hâle geldiğini bilmeyen bir şehzadedir. Kendisine yardım eden bir kahramana sihirli altın yüzüğü vererek teşekkür eder (Karadavut 2010: 77). Azerbaycan masal ve efsanelerinde avcılıkta usta bir avcı olduğu anlatılan Avcı Pirim, kuşların ve diğer hayvanların dilini, bir yılandan öğrenmiştir*

"İstanbul'daki Kız Kulesi" ile Silifke'deki "Kız Kalesi" efsanelerinde üzüm sepeti içinden çıkan yılan, kral kızının ölümüne sebep olur. "Yaşlı Adam ve Yılan" masalında yaşlı bir adama her gün bir altın veren bir yılandan söz edilir. Yaşlı adamın oğlu, yılandaki tüm altınlara sahip olmak için yılana zarar vermek ister, yılan ise çocuğu ısırarak ölümüne sebep olur.

"Yılana yumuşak diye el sunma, yılanın başı küçükken ezilir, yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter, yılan kendi eğriliğine bakmaz da "devenin boynu eğri" der, yılan ne kadar eğri gitse deliğine doğru girer, yılan sokan uyumuş, aç kalan uyumamış (Aksoy 1988a: 475). gibi atasözleri ile *"Yılana ağı veren, yılan hikâyesi, yılanı koynunda beslemek, yılanın kuyruğuna basmak, yılanı sen tut gözüne ben bakayım"* (Aksoy 1988b: 1118-1119). gibi deyimler, dilimize yerleşmiştir. Ayrıca doğadan insana yapılan bir ad aktarması olan ve yılan dilinin çatallı görünümünden esinlenerek ortaya çıkan "yılandilli" ifadesi, "dedikoducu" ve "arabozan" insanlar için kullanılmaktadır. Bütün bunlara ek olarak halk arasında su içen bir insana dokunulmayacağını anlatmak için "su içene yılan bile karışmaz" denilir. Yılan kuyruğuna göndermede bulunarak oluşturulan "kuyruk acısı var" deyimiyle geçmişte yaşadığı kötü bir olayın kinini unutmayan ve her an kötülük yapabileceğine inanılan kişilere vurgu yapılır.

Faruk Çolak "Yerle İlgili Atasözleri ve Deyimlerin Mitolojik Bağlantısı" adlı çalışmasında (Çolak 2010: 171-181) yerle ilgili anlatım kalıplarının olumsuz manalar taşıdığına vurgu yapar ve halk kültüründe yerin kara olarak algılanmasının nedenini, yeraltı iyelerinin karalığına bağlar. Yılan, her ne kadar yeryüzünde yaşayabilse de onun asıl mekânı yeraltıdır. Yılan renginin halk kültüründe, halk anlatıları ve inanışlarında çoğunlukla "kara" olarak düşünülmesi, yılanın kötülük simgesiyle bütünleştirilmesinden ötürüdür.

Ölen insanlar, toprağa gömülür. Yeraltı, ölülerin mekânı olduğu kadar çeşitli sürüngenlerin yaşam alanını da oluşturur. Yılanın halk arasında soğuk bir yaratık olarak görülmesi onun zehirli olmasıyla birlikte, ölümü ve yeraltını çağrıştıran bir varlık olmasından da kaynaklanmaktadır.

İnsanoğlu, maddi ve manevi ihtiyaçlarını temin etmek maksadıyla, doğaya, doğadaki olay ve varlıklara sırtını yaslamıştır. Yılan, insanoğlunun nazarında karanlık dünya ile ilişki

* Fuzuli Bayat, Türk Mitolojik Sistemi 2, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.: 207.

kurabilecek gizil bir güce sahiptir. "Eski çağlardan kalma sanat yapıtlarında bile karanlık dünyayı, bir kural olarak tek boynuzlu yılan şeklinde bir hayvan temsil eder" (Beydili 2005: 616).

Efsane

Efsaneler, bir varlığın veya olayın zuhurunu simgesel bir dille anlatan halk yapıtlarıdır. Kökeni Farsça "fesan/fesane" olan efsane sözcüğü, *"asılsız hikâye, masal, boş söz saçma sapan lakırdı 2. dillere düşmüş, meşhur olmuş hadise* (Devellioğlu 1992: 245). olarak tanımlanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar dillerde dolaşarak yayılan efsaneler, halk arasında gerçekten olduğuna inanılan birer hikâye olarak anlatılır ve bir çoğunda kutsal değerlere saygı temi vurgulanır.

Efsane sözünü, muhtelif Türk boylarından Başkurtlar ve Tatarlar legende, rivayet, Kazaklar anız, Kırgızlar ulamış, Uygurlar efsane gibi terimlerle karşılamıştır (Kaya 2007: 302). Farsça; hikâye, masal ve yaygın olarak anlatılan meşhur olay anlamlarında kullanılan efsane, Batı dillerinde Latince kökenli Legend/ legende sözcüğüyle karşılanır. Edebiyatımızda ise mitleri, tarihî, dinî olayları, olağanüstü niteliklere ve kerametlere büründürerek anlatan kısa, sözlü halk kültürü ürünleri için kullanılan bir terimdir (Aslan 2003: 417).

Efsane, kutsal veya olağandışı varlık ve olaylarla kurgulanmış kutsal bir öyküdür. Aşağıda anlatacağımız yılanlarla ilgili efsaneler, olağanüstü varlık ve olaylarla yüklüdür. Ancak olayların çekirdeğinin gerçekten yaşanmış olaylardan oluşması muhtemeldir. Çünkü yüzyıllardan beri yılanların insanoğlunun yaşamında bir tehlike oluşturduğu ve birçok insanın yılanlar yüzünden hayatlarını kaybettiği bilinmektedir. Halk tahayyülünü besleyen bütün bu acı verici olaylar, yerini us dışı olaylara bırakarak efsane metinlerinin üretilmesini sağlamıştır.

Siirt Efsanelerinde Yılan Miti

Siirt yöresinde yılanla ilgili çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Bunların bir kısmı unutulmaya yüz tutmuştur. Bu çalışmada Siirt yöresinde derlediğimiz efsanelerde yer alan yılan mitinin sembolik anlamları üzerinde durulacaktır.

"Nar Tanesi" efsanesinde küçükken annesi ölen ve üvey anne tarafından işkence gören bir kızın macerası anlatılır: Üvey anne, içinde henüz yumurtadan çıkmış siyah bir yılan bulunan bir kap suyu üvey kızına içirir. Kız, bu küçük yılanı yutar. Yılan, kıza zarar vermeden onun karnında uzun süre yaşar. Bir süre sonra kızın karnı şişmeye başlar. Dedikodular başlayınca baba, kızını öldürmek için uzak bir diyara götürür, ancak ona kıyamaz; kızı bir başına bırakıp geri döner. Kız, bu duruma çok üzülür ve ağlamaya başlar. Gri renkli bir yılan, kızı ısırmaya çalışır, bu sırada kız karnındaki siyah yılanı kusar. Bu yılan, kızı gri renkli yılandan korur. Kız bir şehzade ile evlenir. Siyah yılan, kızı ve onun çocuklarını korumaya devam eder (k7).

Yukarıdaki anlatı, karayılanın neden insanların koruyucusu olduğunu anlatan bir efsane hükmündedir.

"Yılan Bebek" efsanesinde, yolculuk sırasında yol kenarında ağlar halde bulunan bir

bebek, arabaya alınır ve emzikli bir kadın tarafından emzirilir. Saatlerce anneyi emen bu bebek, bir türlü annenin memesini bırakmaz. Yolcular, bebeğin ağzını annenin göğsünden ayırmaya çalışsalar da bunu başaramazlar. Bebeğin kundağı açılınca baş kısmı insan, gövdesi yılandan oluşan bir yaratıkla karşılaşırlar. Bu durumu gören anne oracıkta ölür. Annenin göğsü kesilerek, yılan bebeğin anneden ayrılması sağlanır" (k1).

Sıra dışı ve ürkütücü olayıyla bu efsane de halk belleğinde yılana dair mitsel bir anlatı olarak yer almıştır.

Siirt'te en çok bilinen efsanelerden biri de "kutsal ağaç" simgesi çerçevesinde ve İbrahim Hakkı Hazretleri'nin menkıbevi kişiliğine vurgu yapılarak anlatılır:

"Asırlar önce, Siirt'in Aydınlar ilçesinde yaşamış bir âlim olan İbrahim Hakkı Hazretleri, bir gün namaz kıldığı sırada hem aslan hem yılan nöbet tutmak isterler. Nöbet tutmak konusunda anlaşamayan bu hayvanlar, boğuşmaya başlar, bu esnada Allah, onları bir bıttım ağacına dönüştürür"

Aynı efsanenin bir başka varyantı ise şöyledir: İbrahim Hakkı Hazretleri namaz kıldığı sırada yılan, İbrahim Hakkı Hazretleri'ni sokmak üzereyken aslan, bu durumun farkına varır ve yılana saldırır. Aslanla yılan boğuşurken Allah, onları bir bıttım ağacına dönüştürür. Ağaç, Siirt'in Aydınlar ilçesinde İbrahim Hakkı Hazretleri'nin mezarının yakınlarında bulunmaktadır ve o civarda bulunan en yaşlı ağaçtır.

Hayvanlar, bilhassa vahşi hayvanlar arasındaki mücadeleler, tarih boyunca çeşitli sanat dallarına konu olmuştur. "Kartal-yılan", "pars-yılan", "aslan-yılan" mücadelesini gösteren çeşitli kabartma, levha, heykel gibi yapıtlar mevcuttur. Yukarıdaki efsane metninin her iki varyantında görülen yılan-aslan mücadelesini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir.
"Korkunun Bedeli" adlı efsanede ise, birbirlerini seven iki genç kaçarlar. Geceyi ormanda geçirmek isterler. Bu arada bir yılan, kızın ayaklarından başlayarak onu yutmaya çalışır. Bu durumu gören erkek, donakalır ve hiçbir şey yapamaz. Kız, yılan tarafından kemikleri kırılarak yutulur. Sevdiği kızı kurtaramayan genç ise delirir (k2).

Yukarıdaki anlatıda geçen yılan, sıradan bir yılan olmayıp insanı yutabilecek büyüklükte sıra dışı bir varlıktır. Fuzuli Bayat, "devle ejder arası bir varlık olarak tasavvur edilen ve insanları yutan bir demonik varlıktan" (Bayat 2007: 255). söz ederken adeta yukarıdaki efsanede genç kızı yutarak ölümüne sebep olan devasa yılana işaret etmektedir.

Aşağıda anlatacağımız "Tekerler Yılanı" ve "Yılan" adlı efsanelerde yılanın sıradan, ancak tehlikeli ve zehirli bir hayvan olarak anlatı içerisinde yer aldığı görülür:

"Tekerlek Yılanı" adlı efsane, yolculuk yapan üç çocuklu bir aileyle ilgilidir. Yolculuk sırasında baba, yolda bir tekerlek görür ve onu arabaya alır. Arabaya alınan tekerlekten çıkan yılan, arka koltukta oturan çocuklardan birini ısırır, diğerinin de boynuna sarılır. Durum fark edilince baba, çocuğun boynundaki yılanı çekip atar. Olayın şokuyla kaskatı kesilen annenin kucağındaki çocuk da havasızlıktan ölür. Anne, bütün bunların sorumlusunun baba olduğunu düşünür ve silahla babayı vurur, kendisini de uçurumdan atar (k4).

"Yılan" adlı efsanede ise Siirtli bir aile, Diyarbakır'da askerlik yapmakta olan çocuklarını ziyarete giderler. Yolculuk sırasında kadın, eşine sırtında bir şeyler hissettiğini söyler, ancak kocası aldırış etmez. Kadının ısrarlarına rağmen adam, kadının sırtına yolculuk

esnasında bakamayacağını söyler. Otobüs Diyarbakır'a varır. Önce baba oğluna sarılır ve onunla hasret giderir, daha sonra anne, oğluna sarılır. Bu esnada, yolculuk boyunca kadının sırtında gezinen yılan, çocuğun boynunu ısırır. Yılan zehirlidir ve çocuk oracıkta ölür. Bunu gören anne, korkudan kalp krizi geçirir ve ölür. Baba ise delirir (k3).

Yılan, kırsal yörede yaşayan insanlar için çağlar boyunca hep tehlikeli bir varlık olmuştur. Bu anlatıda da yılan zehirli olması yönüyle ve insanoğluna zarar veren, onu öldüren gücü ile karşımıza çıkmaktadır.

Siirt yöresinde anlatılan efsanelerden biri de "Şahmeran"dır. Bu efsane, farklı şekillerde Tarsus ve Mardin yörelerinde yaşamaktadır. Siirt'te Şahmeran adıyla anlatılan efsane, Tarsus ve Mardin yöresinde anlatılanlardan farklıdır. Ancak her üç efsanedeki ortak nokta Şahmeran'ın, "yılan" ve "insan" vücutlu bir varlık olmasıdır. Siirt yöresinde Şahmeran'ın görüntüsünü oluşturan varlıklara bir de "balık" eklenmiştir. Siirt'te anlatılan Şahmeran efsanesinde Şahmeran, bir mağarada bulunan şifalı suyu elde etmeye çalışan insanları öldüren bir canavar olarak tasvir edilir. Efsane şöyledir:

Söylentilere göre balık, yılan ve insan vücutlarının birleşiminden oluşan Şahmeran, kimilerine göre bir canavar kimilerine göre ise "yılanların kraliçesi" olarak bilinmektedir. Şahmeran, Siirt bağlarının bulunduğu yerde, yüksek bir mağarada bulunmaktadır. Uçsuz bucaksız olan bu esrarengiz mağarada binlerce kuyu vardır. Bu canavarı bulmak için mağaraya giren insanlardan hiçbiri geri dönmemiştir. Bunun nedeni mağaranın altında ve üstünde bulunan kuyuların oraya giren insanları yutmasıdır.

Mağaranın içinde diz boyu derinlikte soğuk bir su birikintisi bulunmaktadır. Bu suyun şifalı olduğu ve birçok hastalığa iyi geldiği söylenmektedir. Bir zamanlar modern tıp imkânlarından yoksun olan halk, şifa bulmak için bu bölgeye gidermiş. Ancak orada bulunan canavar, suya herhangi bir zarar gelmemesi için onu korumakla görevlidir. Geçmiş yıllarda yöre delikanlıları canavarla savaşmaya gitmiş, ancak bir daha geri dönememişlerdir.

Günümüzde bu mağaranın ağzına kilit vurulmuştur. Bağlarına gitmek isteyen bağ sahipleri, farklı güzergâhlar kullanır ve mağaranın yakınından geçmek istemezler. Fakat mağara ve içindeki su birikintisi insanları cezbetmeye devam etmektedir (k5).

Bu anlatıda, kutsal su unsurunun yanında insanların şifalı suya ulaşmasını engelleyen yılan veya yılana benzeyen bir yaratıktan bahsedilmektedir. Burada yılanın insanoğluna karşı olan tavrı dikkati çeker, yılan insanoğluyla ilgili yaşadığı olaylarda onun yanında değil hep karşısında olmuştur. O, dost değil, hep düşmandır. Rüyalarda görülen yılanların "düşman" olarak yorumlanması, hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Yılanın zehri vardır ve bu nedenle tarih boyunca, insanoğlu bu zehirli varlığa karşı kendisini hep savunmasız hissetmiştir. Yılan zehrine karşı çeşitli efsunlar, koruyucu tedbirler almış ve böylelikle yılana karşı kalkan oluşturmuştur. *

"Müre" adlı efsane ise Siirt'in Eruh ilçesinin Dağyeli köyünde yaşatılmaktadır. İnanışa göre, "şeytanın kızı olan Müre, ilkbahar mevsimin ilk haftası, babasının (şeytan) evine gider. Müre yürüdüğünde, o gün hava güneşli ise, uzun etekleri yerlere sürünür ve böylece yerlerde

* Diyarbakır'da eskiden Şeyh Güzel adlı bir şeyh tarafından efsunlanan kişilere yılanın zarar vermeyeceğine inanılırdı. Bu efsunlu kişiler, yılan gördükleri zaman şeyhin ismini anar ve destur diyerek yılana seslenirlerse yılanın hiç kıpırdamadan duracağına inanılmakta idi.

bulunan fare, yılan ve akrepler, elbisesinin eteklerinde toplanır. Müre, alçak damlardan geçerken bu hayvanlar, evlerin bacalarından içeriye girerek insanlara zarar verir. Ancak hava yağmurlu ise Müre, uzun elbisesinin eteklerini toplayarak babasının evine gidermiş. Böylece yılan, fare, akrep gibi varlıklar elbisenin eteklerine tutunamazlar. Bu sebeptendir ki yöre halkı, ilkbaharın ilk haftasında havanın güneşli olduğu zamanlarda, evlerin bacalarına diken yerleştirirler (k6). Bu sayede kendilerini bu hayvanlardan koruyacaklarına inanırlar. Yörede, çok dedikoducu, fitneci kadınlar için "müre" tabiri kullanılmaktadır. Türkçede yılan sözcüğü de ikiyüzlü, fitneci insanlar için kullanılır. Burada "Müre" ile "yılan"ın benzer fonksiyonları Müre'nin yılan gibi bir varlık olacağı zannını uyandırmaktadır. Ayrıca "Müre" kelimesinin Farsça yılan anlamına gelen "mar"dan türemiş olma ihtimali de bulunmaktadır. Efsanede şeytanın kızı olarak adlandırılan Müre'nin yılan, fare ve akrep gibi halk arasından soğuk, pis ve tehlikeli olarak bilinen varlıklarla olan yakınlığı, onun da bir yeraltı varlığı olabileceğini düşündürmektedir.

Siirt yöresiyle ilgili olarak anlatılan bir memoratta ise Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerin evlerini koruyan, ev sahibiyle konuşan, söylenenleri yapan ve evin büyüğü vefat ettiğinde ağlayan bir yılandan söz edilir.* Yörede, siyah yılan, seyit ailelerin ocağı olarak kabul edilmektedir. Hz Muhammed'in soyundan gelen insanları siyah yılanın koruduğuna inanılır. Yörede "Seyitlerin âhını almayın, aksi takdirde siyah yılan, onların öcünü sizlerden alır" (k7). şeklinde yaşayan bir inanış da söz konusudur.

Siirt yöresinde siyah yılanın ailenin ocağı olarak kabul edilmesiyle Roma mitolojisinde *Di Penates* adı verilen ev (ocak) tanrılarıyla, ocak tanrıçası *Vesta* arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Roma mitolojisinde evlerde yaşayan Di Penates ve Vestalar da ailenin, ocağın koruyucu tanrıları olarak kabul edilirler. Roma mitolojisinde *"Bu tanrıların ailenin refah ve mutluluklarını koruduklarına inanılmaktaydı. Evlerdeki ocaklar, onların sunakları olarak kabul edilirdi"* (Bonnefoy 1981: 909). Eski Türk toplumlarında var olan ve günümüzde de inanış unsurları olan yaşayan ateş, ocak kültünü de bu noktada hatırlamakta yarar vardır.

Yörede anlatılan bir efsane ise şöyledir: "Sağlıklı bir yılan, hasta bir yılanı sırtında taşıyarak su aramaktadır. Küçük bir su birikintisi gören yılan, hasta yılana o sudan içirir. Büyük bir zat (Şeyh Muhammed Kasım), bu durumu görür. Bu kişi, suyun olduğu yeri, eliyle açıp genişletir ve şifa bulmak isteyenlerin buraya gelebileceğini söyler. Bu olaydan sonra, her cuma, bir yılanın bu suya girip şifasını bıraktığına inanılmaktadır" (k11). Bu efsanede "eren kültü" ile mitik bir hayvan olan "yılan"ın aynı anlatı içerisinde eridiği ve "kutsal su" oluşumuna vesile oldukları dikkatlerden kaçmaz.

Eski dinsel ya da kültürel dizgelerin kaybolup yerlerini yeni düşünme dizgelerinin alması, bunların çok fazla dışlanması sonucunu getirmediğinden (Bennefoy 1981: 697). yukarıdaki efsanelerde yer alan yılan unsurunu, *"anlatıların örtüsü altında"* yaşayan bir yılan miti olarak telakki etmek gerektiği kanaatindeyiz.

* Siirt'te anlatılan bu memoratın tam metni için Fuzuli Bayat (2007)'ın Türk Mitolojik Sistemi 2, Ötüken Yay. İstanbul adlı eserinin 264. sayfasına bakılabilir.

Siirt Yöresinde Yılanla İlgili Çeşitli İnanışlar ve Uygulamalar

Anadolu'da ve Anadolu dışındaki diğer Türk topluluklarında yılan, çeşitli halk hekimliği pratikleri ve inanışlarında yer almış ve almaya devam etmektedir. Şırnak'ın Beytüşşebap ilçesinin Mezra köyünde bir kadın, kuruttuğu yılanları satar. Bu yılanlar, hasta olan kişinin haberi olmadan onun yemeğine karıştırılır. Bu sayede sarılık hastalığının tedavi edileceğine inanılır. Bu inanış ve uygulama günümüzde yaşamaya devam etmektedir (k9). "Azerbaycan'da çocuğu olmayan kadın, içinde yılan gömleği ve kurt kellesi bulunan su ile yıkanınca çocuğu olacağına" inanır (Kalafat, Makas t.y: 30).

Siirt'te evliya olarak bilinen karayılanın büyük bir kin ve nefrete sahip olduğuna, ona karışılmadığı müddetçe insanlara zarar vermediğine, ancak kendisine zarar verildiği zaman, muhakkak intikam alacağına inanılır. Genelde bölgede, karayılanın kendisine zarar veren kişinin çocuklarını öldüreceğine inanılmaktadır.

Siirt'in Yokuşbağlar köyünde bulunan ve çeşitli hastalıklara iyi geldiğine inanılan su ile ilgili efsanede de suya giren sakat bir yılandan söz edilir. Bu yılan, suya girdikten sonra iyileşmiş ve o günden beri bu su, çeşitli hastalıkların tedavisinde ziyaret edilen mekânlardan biri olmuştur (k10). Yılandan ziyade kutsal su unsuruna vurgu yapılan bu efsanede, yılan efsanenin asıl unsuru değil, yardımcı unsuru hükmündedir.

Siirt'te yılan, akrep gibi zararlı hayvanların sokması durumunda ailenin en büyüğü, tuz üzerine bir dua okur. Okunmuş tuz, ev halkının tamamına dağıtılır. Kalan tuz, evin çevresine dökülür. Bu uygulama sayesinde yılan, akrep gibi zehirli hayvanlara karşı aile üyeleri korunmuş olur.

Siirt merkezde Şeyh Saad Camii'nin yanında bulunan Şeyh Saad Türbesi, yılan ve akrep sokmalarından korunmak için ziyaret edilir. Türbeye gelenler, türbeden aldıkları tahta parçalarını muska olarak yanlarında taşırlar.

Yılan, kılık değiştirmiş bir evliya olarak bilinir.* Gözün daha parlak olması için yılanın değiştirdiği gömlek göze sürülür.

Bağgöze köyünde anlatılan bir efsanede ise bu yörede bulunan bir dağa yılan düştüğü ve yılanın düştüğü yere kar yağmadığı, bu yerde ot bitmediği anlatılır.

Bir yılanın başı ezilmez sadece yaralanırsa o yılana ay vurduğu zaman yeniden canlanacağına ve yaşayacağına inanılır (k8). Öldürmek için vurulan ancak ölmeyen karayılanın kendisini vuran kişiyi tanıdığı ve onun yoluna tekrar çıktığı söylenir (k8).

Yörede karayılan görülürse öldürülür, ancak gri renkli yılanlara ise zarar verilmez. Halk arasında gri yılanın "Eğer insanların beni öldürmeyeceğini bilsem çocukların arasına girer onlarla oynardım" dediğine inanılır (k8).

Siirt halk inanışlarında yılan, bir taraftan koruyucu kimliğiyle ön plana çıkarken diğer taraftan onun zehirli bir hayvan olduğuna vurgu yapılır ve çeşitli büyüsel halk hekimliği uygulamaları ile yılan zehrine karşı koruyucu tedbirler alınmaya çalışılır.

* "Eski Harran'da inşaat sırasında görülün yılanın uğruna inanılır." Baran Mine (2006) Halk Mimarisinin Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesi Harran Evleri Örneği, Milli folklor Dergisi Yıl: 18, Sayı: 72, s: 141-147

SONUÇ

Siirt, bulunduğu coğrafi özellikleri ve iklimiyle yılanların yaşaması için uygun bir alana sahiptir. Yörede yılanlarla ilgili çeşitli efsanelerin ve bunlara bağlı olarak da inanışların yaşamış/yaşıyor olmasının Siirt'in bulunduğu bu konumla yakından ilgisi vardır.

Siirt, yılanla ilgili halk anlatmaları açısından oldukça zengin bir yöredir. "Nar Tanesi" adlı efsanede koruyucu siyah bir yılandan söz edilir. İbrahim Hakkı Hazretleri ile ilgili anlatıda aslanla yılan mücadelesi ve bu hayvanların Allah tarafından bir ağaca dönüştürülmesi tahkiye edilir. "Yılan Bebek" ve "Şahmeran" efsanelerinde ise yılanın insan-yılan şekline dönüştürüldüğü görülür. Bir diğer efsanede ise arabalarıyla yolculuk yapan bir ailenin yolda gördükleri bir tekerleği arabalarına almaları neticesinde yaşanan ve bir çift yılanın sebep olduğu aile faciası anlatılır. Bir başka efsanede yılan, yine anlatının başkahramanıdır ve bu kez, yolculuk yapan bir ailenin çocuklarının ölümüne sebep olur. Bir başka anlatıda, şeytanın kızı olarak bilinen ve "müre" adı verilen bir kadının evlerin damlarından geçtiği ve bu esnada uzun elbisesinin etekleriyle topladığı yılan, akrep gibi çeşitli varlıkların evlerin bacalarından içeriye sızmalarına sebebiyet verdiği anlatılır; bu nedenle bahar aylarında evlerin bacalarına bir kucak dolusu diken yerleştirilir.

Siirt yöresinden derlediğimiz efsanelerde bir doğa hayvanı olan yılanın doğaüstü bir varlığa dönüşmesinin macerasına tanık oluruz. Bu anlatılarda yılan, ağırlıklı olarak "kötülük" sembolü olarak ortaya çıkmaktadır. Yılanların yaşaması için uygun bir mekâna sahip olan Siirt'te bu efsaneler yaşanmış gerçek olayların çekirdeklerinden oluşmuş olmalıdır. Halk hafızası bu çekirdek olayları geliştirip zenginleştirerek sıra dışı anlatımlara dönüştürmüştür.

İnsanoğlu, yaşadığı coğrafyayla olan uyumsuzluklarını, rahatsızlıklarını ve çaresizliklerini dilsel anlatılara dökerek bir anlamda içsel dünyasını beslemiştir. Bu efsaneler, insan-doğa ilişkisinden kaynaklanan sıra dışı ilkel yapıtlardır. Kolektif bilinçdışının ürettiği bu edebî mahsuller, insan ruhunun bilinçaltı ihtiyaçlarını uzun müddet karşılamış ve karşılamaya devam etmektedir. Bütün bu efsanelerde yaşanan olaylar ve inanış unsurları, bize "*mitsel düşüncenin bazı özellik ve işlevlerinin insanın bir parçasını oluşturdukları"* savını destekleyecek niteliktedir.

12 hayvanlı Türk takviminde yer alan, bazı mitolojik metinlerde kutsal ve koruyucu bir ruh olan, ancak çoğunlukla kötülük simgesi erlikle özdeşleştirilen ve tehlikeli, şeytansı bir yeraltı varlığı olarak tasavvur edilen yılanın -az da olsa- efsane ve halk inanışlarında koruyucu bir varlık ve ailenin ocağı olarak telakki edildiği örnekler de bulunmaktadır.

İlkel dönemlerdeki anlatılardan günümüz modern mitlerine kadar "yılan" insan zihnini sürekli meşgul etmiş ve bu yüzden de halk hafızasının ortak yapıtlarında us dışı anlatımların başkahramanı olmuştur. Rengi, görünümü ve diğer nitelikleriyle Siirt efsanelerinde ve inanışlarında zuhur eden yılanı, bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Netice itibarıyla yılanın mitolojik devirlerde tanrılar, yarı tanrılar, doğaüstü varlıklar ve insanlar ekseninde gelişen serüveni, geçmişten günümüze değişime uğrayarak "insanoğlu"-yılan" yahut "insanoğlu-yılan insan" mücadelesi hâlini almıştır. Mitolojik zamanların kutsalı olan yılan, zamanla olumsuz bir görünüme dönüşmüştür. Bunda dinsel inanç unsurlarının değişmesi etkili olmuş olmalıdır. Yeni dinî kabuller, eski dinî kutsiyetleri ters yüz ederek kendi

inanç görüntüsünün yerleşmesini sağlamış; bu da yılan mitinin değişik kültür ve coğrafyalarda muhtelif anlamlarda yorumlanmasına sebebiyet vermiştir. Yılanın aynı kültür dokusunda bile farklı kutuplarda algılanmasını farklı dinî kabullerin tesiriyle açıklayabileceğimiz gibi bilinçaltının henüz çözümlenmemiş katmanlarındaki ruhsal dalgalanmaların neticesi olarak da değerlendirebiliriz.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ömer Asım (1988a), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,* 1. Cilt, İnkılâp yayınları, İstanbul.

Aksoy, Ömer Asım (1988b), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,* 2. Cilt, İnkılâp yayınları, İstanbul.

Armutak, Altan (2004), *"Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi: II. Sürüngenler, Balıklar, ve Mitolojik Hayvanlar",* İstanbul Üniversitesi, Veterinerlik Fakültesi Dergisi, Cilt: 30, S.: 2 s.: 1-15.

Aslan, Ensar (2008), *Türk Halk Edebiyatı,* Maya Akademi yayınları, Ankara.

Baran Mine (2006), *"Halk Mimarisinin Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesi Harran Evleri Örneği",* Milli folklor Dergisi Yıl: 18, S.: 72, s.: 141-147

Bayat Fuzuli (2007) *Türk Mitolojik Sistemi 2,* Ötüken Yayınları, İstanbul.

Beydili Celal (2005), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük,* Yurt Kitap Yayınları, Ankara.

Bonnefoy Yves (1981), *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü,* Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Campbell Joseph (2010), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu,* Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Çağlar, Birsel (2008), *Türk Mitolojisinde Dört Unsur ve Simgeleri Üzerine Bir İnceleme,* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Aynur Koçak, Kocaeli.

Çolak Faruk (2010), *"Yerle İlgili Atasözleri ve Deyimlerin Mitolojik Bağlantısı*" Türklük Bilimi Araştırmaları, S: 28, s: 171-181.

Çoruhlu Yaşar (2006), *Türk Mitolojisinin Anahatları,* Kabalcı yayınları, İstanbul.

Devellioğlu, Ferit (1992), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Aydın Kitabevi yayınları, Ankara.

Elçin, Şükrü (1997), *Halk Edebiyatı Araştırmaları I,* Akçağ yayınları, Ankara.

Hançerlioğlu, Orhan (2010), *Dünya İnançları Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kalafat, Yaşar; Makas Zeynelabidin (t.y.). *Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları Azerbaycan-Doğuanadolu,* Eser Matbaacılık, Samsun.

Karadavut Zekeriya (2010), "*Kırgız Masallarında Mitolojik Unsurlar",* Milli Folklor, yıl: 22, S. 85. s: 71-80

Kaya, Doğan (2007), *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ yayınları, Ankara.

Ögel, Bahaeddin (2002), *Türk Mitolojisi,* II. Cilt, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK yayınları, TTK Basımevi, Ankara.

Ögel, Bahaeddin (2003), *Türk Mitolojisi,* I. Cilt, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK yayınları, TTK Basımevi, Ankara.

Örnek, Sedat Veyis (1971), *İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane,* Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Seyyidoğlu Bilge (1998), *"Kültürel Bir Sembol Yılan"* Folkloristik, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, s.: 86-92.

http://www.turuz.info/Dil/0184Sumerle%20turklermuezziz%20ilmiye%20chigh%20(51d)(2.212KB).pdf. (Erişim tarihi: 29.05.2012).

Sözlü Kaynaklar:

K1: Mehtap Özdemir, 1991 doğumlu, lise mezunu, Siirt/Merkez.

K2: M. Faik Atabay, 1940 doğumlu, ilkokul mezunu, Siirt/Eruh.

K3 Asiye Yel, 1992 doğumlu, üniversite öğrencisi, Siirt/Merkez.

K4: Halime Demir, 1991 doğumlu, lise mezunu, Siirt/Eruh.

K5: Gülsüm Naşvat, 1970 doğumlu, okur-yazar, Siirt/Merkez.

K6: Şen; Şirin, 1959 doğumlu, okuryazar değil, Siirt/Eruh-Dağyeli köyü.

K7: Savaş Başar, 1986 doğumlu, öğrenci, Siirt/Baykan-Atabağı köyü

K8: Yusuf Çiftçi, 1994 doğumlu, ilköğretim mezunu, serbest meslek, Siirt/Pervari-Köprüçayı köyü.

K9: Zahit Bandeoğlu, 1984 doğumlu, öğrenci, Diyarbakır/Çermik.

K10: Fadile Demir, 1958 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Siirt/Merkez-Yokuşbağlar köyü.

K11: Gamze Başar, 1994 doğumlu, üniversite öğrencisi, Siirt.

Özet

Siirt Efsane ve Halk İnanışlarında Yılan Miti

Bu makalede, Siirt efsanelerinde yer alan yılan mitinin mitolojiden çağdaş dünyaya uzanan yolculuğunun izi sürülecektir. İki ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde dünya mitolojilerinden örneklerle yılan mitinin görünümü irdelenirken, ikinci bölümünde Siirt efsanelerinde yer alan yılan unsurunun yorumlanmasına çalışılacaktır.

Yılan, Siirt efsane ve halk inanışlarında çoğunlukla insanoğlunun karşısında yani ona düşmandır. Anlatılarda ölümün, yok oluşun kapısını aralayan soğuk bir hayvan olarak telakki edilen yılan, az da olsa, bazı efsane metinlerinde ve inanış unsurlarında insanoğlunun koruyucusu, bekçisi olarak algılanır. Bilhassa karayılanın, yörede "seyit" olarak bilinen ailelerin koruyucusu olduğuna dair yaygın bir inanış söz konusudur.

Yukarıda özetleyerek verdiğimiz yılanla ilgili efsanelerin altısında yılan, insanoğluna

zarar veren, onu zehirleyip öldüren bir varlıktır. Bu metinlerin bir kısmında yılanın "insan-yılan" görünümlü sıra dışı bir varlık olarak tasvir edildiği görülür. Sadece bir efsanede yılanın insanoğlunun koruyucusu olduğu hikâye edilir. Yalnız bu efsanede iki farklı yılandan söz edilir. Karayılan, insanın koruyucusu iken gri yılan ise zehirlidir.

İlkel dönemlerdeki anlatılardan günümüz modern mitlerine kadar "yılan", insan zihnini sürekli meşgul etmiş ve bu yüzden de halk hafızasının ortak yapıtlarında us dışı anlatımların başkahramanı olmuştur. Rengi, görünümü ve diğer nitelikleriyle Siirt efsanelerinde ve inanışlarında zuhur eden yılanı, bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Mitoloji, Yılan, Efsane, Halk İnanışı

Abstract

The Myth of Snake In Siirt Legend And Folk Beliefs

In this article, myth of snakes in Siirt legends will be trail from myths to contemporary world. In the first part of this study which consist of two main parts: the view of the snake is studied examples from the world mythology, in the second part snake elements in Siirt legends will be tried to interpret.

Snake in Siirt legends and folk beliefs is often the enemy of human beings. In narratives snake which was regarded as a cool animal leading up to the extinction and death, rarely in some of legend texts and belief elements is perceived as the protector and the guardian of human beings. Especially there is a widespread belief that black snake is the protector of families in the region known as Seyyid.

Summarized above, snake harms the human beings and kills with poison in the six of our myths about the snake. In some parts of this text snake is portrayed as an extraordinary creature like human-snake. Only one legend the story of snake is the protector of humans' beings. But this legend is mentioned in two different snakes. While black snake is protector of human beings, gray snake is poisonous.

From the primitive narrating periods to today's modern myths snake have constantly engaged the human mind and so it has been protagonist of irrational narratives in common folk memory. Snakes which get involved in Siirt legends with color, appearance, and other attributes should be evaluated in this context.

Key Words: Siirt, Mythology, Snake, Legend, Folk Believes.